

2. Бочарова В.Г. Педагогика социальной работы. — М. : Аргус, 1994.
3. Зимняя И.А. Профессиональные роли и функции социального работника (общие проблемы подготовки специалиста) // Российский журнал социальной работы. — 1995. — № 1.
4. Мардахаев Л.В. Образовательно-воспитательные проблемы работы в пенитенциарных учреждениях // Социальная педагогика / Под ред. В. А. Никитина. — М., 1998.
5. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога. — М., 2001.
6. Поліщук В. А. «Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти»: монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. — Тернопіль : ТНПУ, 2006. — 424 с.

ВИДИ ОБДАРОВАНОСТІ ТА ЇХ ОЗНАКИ В ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ УЧЕНИХ

УДК: 153.35+370+501

Біда А.П.

В роботі представлено матеріал щодо видів обдарованості, їх ознак та різних підходів до їх визначення в працях вітчизняних і зарубіжних учених. Використовуючи результати науковців, виділено ознаки, властиві геніальності, творчості та розумовій обдарованості, а також надано своє визначення категоріям “обдарованість”, “творчість”.

Ключові слова: обдарованість, види обдарованості, творчість, геніальність.

В статье представлен материал, который раскрывает виды творчества, особенности, подходы до их определения в работах выдающихся ученых. Опираясь на результаты педагогов, выделены особенности, которые присущи гениальности, творчеству, одаренности. Подано свое определение категорий «одаренность», «творчество».

Ключевые слова: одаренность, творчество, гениальность.

The material is present in the articles, which unfolds kinds of creativity, peculiarities, approaches to their definition in the prominent scientists' works. Founding upon the teachers results, peculiarities are emitted. They are inherent to geniality, creativity and endowment. Own definition of such categories as “endowment”, “creativity” are given in the article.

Key words: endowment, creativity, geniality.

У зв'язку з тим, що в нашій країні педагогічна практика упродовж тривалого часу була спрямована на середнього учня, назріла потреба в дослідженні творчості, обдарованості. Сьогодні в Україні акцентовано увагу на психологічних та педагогічних аспектах проблеми обдарованості, яка визначається новими законодавчими засадами. Так, у Законі України “Про освіту” (1996) метою освіти проголошено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, виховання

громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, саморозвитку та само-вдосконалення [3].

Різні підходи до визначення обдарованості та її видів обґрунтовані в дослідженнях українських учених: Ю. Гільбух, О. Кульчицької, В. Моляко, Р. Науменко, В. Онацького, В. Роменець, В. Юркевич, російських: Д. Богоявленської, Н. Лейтес, Б. Теплова, В. Шадрікова та ін. а також зарубіжних: Е. де Боно, Дж. Гілфорд, Е. Торренс та ін.

На основі опрацювання значної кількості психолого-педагогічних джерел можна зауважити, що одна з проблем – ознаки різних видів обдарованості – потребує уточнення. Тому ми поставили за мету з'ясувати як представлені види обдарованості в працях вітчизняних та зарубіжних учених, за якими ознаками вони їх визначають.

Існує багато видів і форм обдарованості. Як зазначено в Робочій концепції обдарованих (Д. Богоявленська, Б. Шадріков), це пояснюється тим, що психічні можливості дитини надзвичайно пластичні на різних етапах її розвитку. Подасмо різні види обдарованості та їх ознаки в таблиці (табл. 1).

Таблиця 1
Види обдарованості та їх ознаки

Вид обдарованості	Ознаки обдарованості	Автор, джерело
Академічна обдарованість	Академічно обдаровані діти, здебільшого, мають дуже глибокі знання, вміють самостійно їх здобувати: самі читають складну наукову літературу, критично ставляться до досить серйозних джерел. Учні цього типу обдарованості точно і глибоко аналізують програмний та позапрограмний матеріал. Академічно обдарованим дітям притаманні стійкі інтереси, адже обдарованість розвивається на основі улюбленої у дитини діяльності [13, с. 53].	Онацький В. М. Академічна обдарованість та методи її діагностики. / В. М. Онацький // Обдарована дитина, 2002. – № 2. – С. 53-56.
Інтелектуальна обдарованість	Інтелектуально обдарована дитина не завжди спілкується з ровесниками, особливо з тими, хто інтелектуально недостатньо розвинений і не має ніяких інтересів [2, с. 15].	Доротюк В. І. Індивідуальна своєрідність творчої обдарованої дитини / В. І. Доротюк // Обдарована дитина, 2000. – №1. – С. 15-17.
	Щодо інтелектуальних здібностей обдаровані діти відрізняються тим, що вони досить легко виконують будь-які завдання, мають добре розвинену пам'ять,	

	<p>вроджену спостережливість. Такі діти мають свої особисті інтереси, заглиблюються в них і їх зовсім не цікавить те, що відбувається в класі: воно здається їм дріб'язковим [6, с. 5].</p>	<p>Кульчицька О. І. Проблема обдарованості в сучасній психології / О. І. Кульчицька // Обдарована дитина, 2008. – № 1. – С. 2-7.</p>
	<p>До розумово обдарованих дітей, інтелектуально належать діти, розвиток яких характеризується передусім значним випередженням вікових норм [8].</p>	<p>Лейтес Н. С. Ранние проявления одаренности / Н. С. Лейтес // Вопросы психологии, 1988. – № 4. – С. 98-107.</p>
<p>Творча обдарованість</p>	<p>Дослідження довели наявність у людей особливих здібностей – творчих (креативних), тісний зв'язок з емоційно-енергетичними (природно забезпеченими) особливостями індивіда, наявність особливого типу мислення – дивергентного (нелінійного), на відміну від логічного (конвергентного), високий рівень сенсорики, а також індивідуально-особистісні якості, такі як висока пізнавальна активність – наполегливість, дуже високий рівень працездатності творчої людини [6, с. 3-4].</p>	<p>Кульчицька О. І. Проблема обдарованості в сучасній психології / О. І. Кульчицька // Обдарована дитина, 2008. – № 1. – С. 2-7.</p>
	<p>У дітей з творчою обдарованістю успішно здійснюються певні види діяльності через наявні конкретні можливості – знання, навички, що проявляються через функціонування стратегій планування й розв'язання проблем, які являють основу творчої обдарованості [10, с. 87-88].</p>	<p>Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подходов к изучению одаренности / В. А. Моляко // Вопросы психологии, 1994. – №5. – С. 86-95.</p>
	<p>Дуже часто вчителі за творчі здібності приймають самостійність учня у виконанні завдань (сам знайшов матеріал, сам його проаналізував і написав реферат) або глибину й обґрунтованість його інтелектуального аналізу [9, с. 58].</p>	<p>Луцик В. В. Традиційні та нетрадиційні форми роботи з обдарованою дитиною / В. В. Луцик // Обдарована дитина, 2010. – №10. – С. 57-60.</p>

Рання і пізня обдарованість	За критерієм “особливості вікового розвитку” обдарованість поділяють на ранню та пізню. Загальними її показниками психологи вважають темп психічного розвитку особистості та певні вікові етапи, коли відбувається максимальна реалізація особистості [11, с. 58].	Науменко Р. А. Моніторинг виявлення та розвиток інтелектуально та творчо обдарованої молоді у позашкільних закладах / Р. А. Науменко // Обдарована дитина, 2010. – №4. – С. 57-63.
Рання обдарованість	Застосовується тільки до розумової сфери школярів, позначають учнів з незвично раннім розумовим підйомом, з яскравою виразністю тих або тих спеціальних розумових властивостей, з ознаками сприятливих передумов розвитку наукового таланту [8, с. 106].	Лейтес Н. С. Ранние проявления одаренности /Н. С. Лейтес // Вопросы психологии, 1988. – № 4. – С. 98-107.
Потенційна обдарованість	Прихована обдарованість; не виявляється до певного часу в успішній діяльності [9, с. 58].	Луцик В. В. Традиційні та нетрадиційні форми роботи з обдарованою дитиною / В. В. Луцик // Обдарована дитина, 2010. – №10. – С. 57-60.
Актуальна обдарованість	Актуальну обдарованість демонструє незначна частина дітей [12, с. 6].	Одаренность. Рабочая концепция. – М., 1998. Президентская программа “Дети России” //Под. ред. Д. Боговяленской. Обдарована дитина, 2000. – №1. – С. 5-9.
Реальна обдарованість	На відміну від потенційної, виявляється в справі, в результатах, продуктах або ідеях і неодмінно пов'язана з особистими якостями людини, насамперед, з мотивацією, яка виражається за допомогою емоційно-вольової сфери [4, с. 21].	Кульчицька О. І. Одаренность: природа и суть / О. І. Кульчицька // Обдарована дитина, 2007. – №1. – С. 17-24.
Загальна обдарованість	Основу загальної обдарованості складають загальні психологічні якості високого рівня розвитку: сенсорні, інтелектуальні, воль-	Кульчицька О. І. Соціальне середовище у розвитку обдарованості / О. І. Кульчицька // Об-

	ові. Загальна обдарованість має певні біологічні передумови у вигляді високої функціональної реактивності нервової системи, високої чутливості сенсорики і моторики, особливих форм взаємозв'язку лівої і правої півкуль мозку [7, с. 27].	дарована дитина, 2007. – № 1. – С. 25-32.
	Загальну обдарованість В. Шадриков визначає як придатність до широкого кола діяльностей. Це загальна здібність дитини, яка має прояв у високій продуктивності будь-якого виду діяльності [11, с. 58].	Науменко Р. А. Моніторинг виявлення та розвиток інтелектуально та творчо обдарованої молоді у позашкільних закладах / Р. А. Науменко // Обдарована дитина, 2010. – №4. – С. 57-63.
Соціальна обдарованість	Спеціальна обдарованість виявляється у конкретних видах діяльності (художня, образотворча, технічна, спортивна тощо). Вона обумовлена так званими спеціальними задатками, обдаруваннями, такими як: виключний музичний слух, феноменальна пам'ять, пластичність рухів тощо [11, с. 58].	Науменко Р. А. Моніторинг виявлення та розвиток інтелектуально та творчо обдарованої молоді у позашкільних закладах / Р. А. Науменко // Обдарована дитина, 2010. – №4. – С. 57-63.

Аналіз психолого-педагогічних джерел свідчить, що єдиної думки про види обдарованості та їх ознаки не виявлено, але представлені в таблиці результати досліджень зазначених учених дають можливість узагальнити матеріали щодо виділення категорій обдарованих дітей: академічна обдарованість (діти, що добре навчаються у школі); інтелектуальна обдарованість (діти з високими показниками інтелекту); спеціальна обдарованість (діти, що досягають успіху в певній галузі науки, техніки, мистецтва); творча обдарованість (діти з високим рівнем творчих здібностей); загальна обдарованість (діти, які проявляють високу продуктивність у різних видах діяльності).

Використовуючи результати дослідження Д. Богоявленської, А. Губенко, О. Кульчицької та інших науковців, ми виділили ознаки, властиві для геніальності, творчої та розумової обдарованості. Представляємо їх:

Інтелектуальна обдарованість проявляється у таких властивостях розуму:

- гнучкість думки – здібності розглядати проблему з різних поглядів, пропонувати різноманітні варіанти розв'язання гіпотез;
- продуктивність мислення – легкість генерування ідей;
- самостійність мислення – сприяє виникненню нових підходів у різних сферах науки, техніки, мистецтва;

- допитливість — інтерес до всього нового.

Творча обдарованість проявляється в таких властивостях:

- інтуїція — здатність пізнавати істину шляхом осяяння, інсайту;
- уява — вміння подумки створювати те, чого немає в реальності, з того, що в ній є. Наукова фантастика, казки, романи, поезія — усе це плід уяви;

- оригінальність — здатність до створення ідей, що відрізняються від загальноприйнятих, схильність до парадоксальних несподіваних рішень;

- безстрашність перед невизначеністю (невирішеними проблемами);

- підвищений інтерес до відкритих проблем і ситуацій, де потрібні самостійність, винахідливість і підприємницька ініціатива;

- самостійність — припускає незалежність суджень і дій, здатність самому приймати рішення і брати на себе відповідальність за їх виконання;

- нонконформізм — незалежність від поглядів групи;

- здатність зближувати віддалені поняття, взяті з не пов'язаних між собою галузей досвіду, і на цій основі синтезувати нові оригінальні ідеї. Це наукові ідеї, що виникають на стику наук. Наприклад, з'єднання біології і механіки породило в ХХ столітті нову науку — біоніку, яка намагається використати в механіці пристрої, винайдені природою.

Що стосується таланту і геніальності, то, за О. Кудьчицькою, це вищі рівні прояву обдарованості. Зокрема, талановитість — найбільш високий рівень обдарованості. Сучасні психофізіологічні дослідження надають право стверджувати про специфіку діяльності нервової системи обдарованої людини, вказують, наприклад, на такі її показники, як надзвичайно висока чутливість, і насамперед сенсорика, чіпка і міцна пам'ять, дивергентний тип мислення, взаємодія лівої і правої півкуль мозку [5, с. 22-23].

Талант — це система якостей, які дозволяють людині досягти значних успіхів в оригінальному виконанні певної діяльності.

Геніальність свідчить про надоригінальні, нові соціально значимі досягнення, завдяки яким можлива економічна, технічна, соціальна, політична перебудова суспільства [7, с. 27].

Геніальності властиві:

- чутливість до проблеми — здатність побачити те, що не вкладається в рамки засвоєного, суперечить звичним уявленням. Багатьом людям яблуку падало на голову, але тільки Ісаак Ньютон побачив у цьому проблему. І зрозумів, що і падіння яблука, і рух планет має одну причину — всевітнє тяжіння. Саме ця здатність не проходити повз «випадковості», а навпаки, знаходити в них ключ до розв'язання задачі і була властива багатьом геніям;

- безкорисливість у пізнанні і творчості. Помічено, що творчій людині приносить задоволення сам процес творчості, створення нового, пошуку відповіді на проблему. Він здатний горіти, не згасаючи, проявляючи при цьому величезну наполегливість та ентузіазм. При цих якостях він може досягти величезних результатів у науці, мистецтві або бізнесі. Що правда, ці самі якості — безкорисливість і творчий підхід — подекуди приносять творцеві долю залишатися деякий час невідомим і небагатим. Але в будь-якому випадку він живе повним життям, що доставляє йому радість вже зараз і що робить його незалежним від непостійного людського визнання;

- периферійне мислення — це здатність бачити шлях до вирішення проблеми, використовуючи «сторонню інформацію», що лежить на периферії галузі, що вивчається. Широко розподілена увага, кожна, що відчуває навіть побічну деталь, підвищує шанси вирішення проблеми [1, с. 3-7; 6; 12].

Що стосується узагальнення позиції вчених у визначенні сутності дефініції “обдарованість”, то ми зауважуємо, що обдарованість — це результат складної взаємодії здібностей, які розвиваються на основі природних задатків та соціального середовища, що забезпечує високий рівень конкретної діяльності. Це якість психіки, яка включає інтелект, творчість і мотивацію та визначає можливість досягнення людиною високих результатів у діяльності (в одному або декількох видах).

Враховуючи різні підходи вчених до проблеми особливостей поняття “творчість”, ми зауважуємо, що творчість визначається діяльністю, спрямованою на певні досягнення: продукування нових ідей, створення значущого продукту, який є засобом самовираження; передбачає певні особистісні характеристики — достатній рівень інтелекту, гнучкість мислення, нестандартне бачення предмета, оригінальність, креативність.

Отже, на основі аналізу психолого-педагогічних джерел вітчизняних і зарубіжних учених можна дійти висновку, що єдиної думки про види обдарованості та їх ознаки не виявлено, але результати досліджень дають можливість узагальнити доробки вчених щодо встановлення видів обдарованості; виділено ознаки, властиві для геніальності, творчості та розумової обдарованості; уточнено зміст понять: “обдарованість”, “творчість”.

Список використаних джерел

1. Губенко О. В. Біполярна структура творчої інтелектуальної активності у взаємодії логіки та інтуїції / О. В. Губенко // Обдарована дитина. 2010. — №6. — С. 2-11.
2. Доротюк В. І. Індивідуальна своєрідність творчо обдарованої дитини / В. І. Доротюк // Обдарована дитина, 2000. — № 1. — С. 15-17.
3. Закон України “Про внесення змін і доповнень у Закон України” “Про освіту” від 23 березн 1996 р. № 100 / 96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 21.
4. Кульчицька О. І. Одаренность: природа и суть / О. І. Кульчицька // Обдарована дитина, 2007. — № 1. — С. 17-24.
5. Кульчицкая Е. И. Одаренность: природа и сущность / Е. И. Кульчицкая // Обдарована дитина, 2002. — №1. — С. 21-30.
6. Кульчицька О. І. Проблема обдарованості в сучасній психології / О. І. Кульчицька // Обдарована дитина, 2008. — № 1. — С. 2-7.
7. Кульчицька О. І. Соціальне середовище у розвитку обдарованості / О. І. Кульчицька // Обдарована дитина, 2007. — № 1 — С. 25-32.
8. Лейтес Н. С. Ранние проявления одаренности /Н. С. Лейтес // Вопросы психологии, 1988. — № 4. — С. 98-107.
9. Луцик В. В. Традиційні та нетрадиційні форми роботи з обдарованою дитиною / В. В. Луцик // Обдарована дитина, 2010. — № 10. — С. 57-60.
10. Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подходов к изучению одаренности / В. А. Моляко // Вопросы психологии, 1994. — № 5. — С. 86-95.

11. Науменко Р. А. Моніторинг виявлення та розвиток інтелектуально та творчо обдарованої молоді у позашкільних закладах / Р. А. Науменко // Обдарована дитина, 2010. — № 4. — С. 57-63.

12. Одаренность. Рабочая концепция. — М., 1998. Президентская программа “Дети России” // Под. ред. Д. Богоявленской. Обдарована дитина, 2000. — №1. — С. 5-9.

13. Онацкий В. М. Академічна обдарованість та методи її діагностики / В. М. Онацкий // Обдарована дитина, 2002. — № 2. — С. 53-56.

ДИАГНОСТИКА ПОЧАТКОВОГО СТАНУ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ПРОФЕСІЙ

УДК: 378.013+370.711+126

Вищукаєва К.М.

У статті розглядаються результати діагностики рівня сформованості компонентів підготовки майбутніх соціальних педагогів як суб'єктів професійної діяльності на констатувальному етапі.

***Ключові слова:** суб'єкт професійної діяльності, підготовка майбутнього соціального педагога, констатувальний експеримент.*

В статье рассматриваются результаты диагностики уровня сформированности компонентов подготовки будущих социальных педагогов как субъектов профессиональной деятельности на констатувальному етапе.

***Ключевые слова:** субъект профессиональной деятельности, подготовка будущего социального педагога, констатирующий эксперимент.*

In the article the results of level are examined formed of components of preparation of future social teachers as subjects of professional activity on the констатувальному stage.

***To the key of word:** subject of professional activity, preparation of future social teacher, experiment.*

***Постановка проблеми у загальному вигляді** полягає в тому, що на сучасному етапі свого розвитку освіта в Україні увійшла у період якісної трансформації, одним з головних її завдань стала підготовка фахівців, здатних ефективно працювати в сучасних умовах дійсності. Соціально-економічні зміни в країні призвели до виникнення нових освітніх парадигм, внаслідок яких були підвищені вимоги до педагогічної освіти, у тому числі до соціальних педагогів, здатних на високому професійному рівні самостійно та відповідально вирішувати проблеми сучасної молоді. Відповідно виникає необхідність розробки педагогічних моделі підготовки соціальних педагогів як суб'єктів професійної діяльності, для розробки і реалізації якої вкрай важливо з'ясувати стан означеної підготовки студентів ВНЗ.*